

NOVES APORTACIONS PER A LA HISTÒRIA DEL CINEMA AMATEUR A LLEIDA: JOAQUÍN BERNAT I L'AGRUPACIÓN CINE AMATEUR*

Albert VELASCO i Óscar NAVASA

ARTS
38

Un dels episodis més desconeguts de la història artística de la nostra ciutat ha estat, i continua sent, el del cinema amateur¹. Durant el mes de novembre de l'any passat es va celebrar a la nostra ciutat un cicle de conferències i projeccions a l'entorn de la recuperació de patrimoni filmic, centrat d'una manera especial en la figura del Sr. Joaquín Bernat Gombau (1912-1974), i coordinat pels que signen aquestes línies.

Aquesta iniciativa partia de la localització del fons d'aquest cineasta amateur lleidatà, gràcies a una investigació duta a terme des de la Universitat de Lleida, i actualment es troba dipositat a l'Arxiu Municipal de Lleida. Es tracta d'un fons compost per uns cinquanta rotlles, en format de 9,5 mm, que a nivell cronològic abasta els anys 1947 i 1956. La temàtica dels films es molt diversa i pot agrupar-se en diferents blocs temàtics. Un primer grup vindria donat per films que recullen esdeveniments ludicofestius i episodis importants de la Lleida dels anys cinquanta, on trobem filmades la Festa Major de Lleida de 1947², la de 1955, la visita de Franco a la nostra ciutat amb motiu de la inauguració de l'edifici del Govern Civil, desfilades militars, festivitats religioses, diverses Fires de Sant Miquel o la reconstrucció de l'ala meridional del claustre de la Seu Vella. Un segon bloc agruparia aquells films la temàtica dels quals gira entorn l'horta lleidatana, junt amb diverses obres d'infraestructura hidràulica, com la construcció del pantà de Santa Anna, filmacions que troben la seva raó de ser en la professió del seu autor, funcionari de la Confederació Hidrogràfica de l'Ebre. Alhora, un darrer grup de films mostraria com a eix vertebrador els viatges d'una família d'aquella època durant els diferents períodes vacacionals de l'any i que, en definitiva, deixa testimoniats

els hàbits i costums d'alguns lleidatans del moment a l'hora d'organitzar el seu temps lliure.

Donada la importància del fons localitzat, vam creure adient incidir en la seva conservació i difusió, i es per això que vam decidir organitzar el cicle *Patrimoni retrobat: el fons filmic Joaquín Bernat: Cicle de projeccions i conferències a l'entorn de la recuperació de patrimoni filmic a Lleida*. ¿Quins foren els objectius que ens plantejàrem assolir amb l'organització d'aquesta activitat? En primer lloc, el que vam pretendre fou conscienciar el públic lleidatà sobre el valor històric intrínsec d'aquestes pel·lícules, i a partir d'aquí, promocionar-ne la recuperació. Alhora, un segon objectiu fou inserir l'obra cinematogràfica de Joaquín Bernat dins el context en què va ser produïda mitjançant conferències d'especialistes qualificats, i en aquest sentit vam poder gaudir de les conferències impartides pels Srs. Joan Boadas, Sandro Machetti, Oriol Bosch i la Sra. Elena González, entre altres. D'altra banda, el que també desitjàvem era fer arribar les nostres propostes a un públic ampli per tal de fomentar aquests valors de coneixement, recuperació i valoració positiva³.

En el context del cicle dedicat al Sr. Bernat, es va realitzar una petita fase de documentació per tal d'intentar inserir l'obra del Sr. Bernat en el context en què va ser produïda. En el seu decurs, es consultaren diferents fonts hemerogràfiques de l'època i vam poder corroborar la pertinença del Sr. Bernat a una associació clau dins la història del cinema de la nostra ciutat: l'Agrupación Cine Amateur (ACA). El que nosaltres vam realitzar van ser diverses prospeccions -en el sentit arqueològic del terme- dins la premsa de l'època a partir de la cronologia

Fig. 2: sessió dedicada al cineasta F. Sagués, amb la qual s'inaugurà la temporada de 1956-1957.

Per tal d'efectuar una anàlisi coherent de les dades que per ara tenim de l'ACA, abordarem el seu estudi en funció de les diferents activitats que s'hi duren a terme: sessions dedicades als socis, sessions centrades en cineastes de la resta de l'Estat i concursos i certàmens organitzats. Entre les primeres, ens apareix la dedicada el 1956 a la figura de Luis Mejón Carrasco, en què es combinà una projecció de diapositives en color de l'autor, amb la presentació del film —en 8mm i color— *Primavera en Murcia* (1955)¹⁰, o la que, celebrada el març del 1957, tingué com a protagonista al Sr. Ton Sirera, amb la projecció del film *El París de 1956*, i que mostrava bona part de la seva experiència a la capital parisina¹¹. En aquell mateix any, tanmateix, es va celebrar una sessió antològica de films realitzats per diversos membres de l'agrupació¹² i una d'especial importància per nosaltres, ja que estava dedicada a Joaquín Bernat i a Josep Solé Sabaté. De Bernat van projectar dues pel·lícules de 8 mm en color, amb els títols *Corpus en Sitges* i *Alto Aragón*, segons la premsa, "(...) de bella fotografía y evidente inspiración que fueron muy celebradas"¹³. Continuant encara amb aquestes sessions dedicades als socis, l'abril del 1958 el mateix Bernat presentà a la seu de l'agrupació dos films més en color, *Cataluña, Andorra y Lourdes* i *Castilla y Aragón* amb una duració de 35 minuts cadascun¹⁴ (Fig. 1), i al maig del mateix any, de nou al Casino Principal, va projectar dos documentals més en 8 mm, també en color, *Norte de España* i *Levante y Fallas de Valencia 1957*¹⁵. Paral·lelament, i amb motiu de la festa major d'aquell any, l'ACA va organitzar, al cine Fèmina, un interessant festival amb obres d'Estadella Albiñana, Solé Sabaté, Ton Sirera, Luis Mejón, Joan Baró, Sarrate Forga i Joaquín Bernat, que va tornar a projectar el film *Norte de España*¹⁶.

No podem dir que l'ACA fos una associació amb un desenvolupament no vinculat a la xarxa d'activitats de la ciutat, i la col·laboració establerta amb l'organització de la Fira de Sant Miquel del 1959 així ho corrobora. Durant els dies que la fira va romandre oberta van mostrar les seves produccions —al voltant de cinquanta— quinze cineastes amateurs de la nostra ciutat, entre ells Bernat, que projectà *Norte de España*, *Alto Aragón*, *Andorra* i *Miscelánea Leridana*. La llista d'amateurs es complementava amb noms com Serrate Forga, Ton Sirera, Ferran Sirera, amb un reportatge sobre el film rodat a Lleida *La Fiel Infanteria*, Joan Baró, Luis Mejón, Claudi Gómez Grau, Ramon Ricart Rey, Josep Guiu Abelló, Francesc Tomás Fort, Francesc Freixa, Juan Llorens, més conegut com Joannes, Gómez Vidal, Josep Solé Sabaté i Josep Estadella Albiñana¹⁷.

Independentment d'aquestes sessions dedicades als amateurs lleidatans, l'ACA es va caracteritzar per l'organització de cicles de projeccions en què els protagonistes procedien d'altres indrets de Catalunya, o fins i tot de la resta de l'Estat, una prova més dels interessants lligams que, en matèria d'indole cinematogràfica, unia la nostra ciutat amb altres associacions de l'Estat espanyol. Un exemple d'aquesta interessant projecció el trobem en la sessió dedicada a Felipe Sagués (Fig. 2)¹⁸, entre un llarg etcètera de noms, alguns d'ells amb premis diversos¹⁹. En aquesta línia, i de nou corroborant els vincles de la institució amb d'altres de fora dels límits lleidatans, destacaríem la projecció de films d'amateurs lleidatans, concretament de Josep Sarrate Forga i Joan Baró, que se celebrà el maig del 1957 en el marc de la Semana de Lérida de l'Institut Francès de Barcelona, una activitat que es complementava,

Fig. 3: il·lustració de Roig Nadal per al guió del Sr. J. M^o. Trepat "Eucaristia".

per exemple, amb exposicions de pintors de les nostres contrades²⁰. Una prova del nivell que assoliren els amateurs de l'ACA la trobem en els premis concedits a aquests dos cineastes que acabem d'esmentar en el marc del XX Concurs Nacional de Cine Amateur del 1957, el primer per *Festival Mundial de Circo*, i el segon per *Tardor en la Vall de Bohí*. Ambdós films es projectaren al local social de la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya a Barcelona, un dels focus amateurs més interessants del cas català, i posteriorment, el maig del 1958, es van poder visionar al festival de Cinema Amateur que van patrocinar l'Ajuntament i l'ACA, esmentat unes línies més amunt²¹.

Les projeccions, però, no es limitaven a filmacions d'origen català o nacional, i així sabem de la celebració de jornades de caràcter internacional, on es projectaven tant pel·lícules comercials, com films amateurs premiats en concursos d'arreu del món²².

Un altre bloc important d'activitats organitzades per l'agrupació vindria donat pels diferents concursos i certàmens que organitzaven, alguns d'ells de caràcter nacional. Potser el que va tindre més ressò va ser el concurs de guions cinematogràfics que esmentàvem unes línies més amunt, celebrat el 1956. L'organització va rebre 28 guions elaborats per cineastes amateurs procedents de tot Catalunya. S'atorgava un premi únic de 1.000 ptes. i el jurat estava format pel president de l'agrupació, que era el Sr. Estadella Albiñana, el Sr. Álvarez Pallás, el Sr. Francesc Porta, el Sr. Martínez Peñalver i el Sr. Joan Baró, és a dir, destacats membres de la vida cultural i política de la nostra ciutat, algun d'ells, com és el cas d'Estadella i Baró, també aficionats i membres de la mateixa associació. El veredict del

jurat es donà el dia 17 de març del 1956 a la Sala de Festes del Teatre Principal, i després es va celebrar un sopar al Restaurant La Rada, que va ser filmat. Dels 29 treballs presentats, es varen anar eliminant guions fins a arribar al guanyador, que va ser *24 horas de la vida de una rosa*, del sabadellenc Joan Blanquer Panadès. Es van concedir dos accésits, un a *Paz, amor y arte* de Fermí Marimón, destacat cineasta del Prat de Llobregat, i a *Vita Aeterna* de Joaquín Bernat. La premsa de l'època ens parla de l'intens debat generat entre els membres del jurat a l'hora d'atorgar el primer premi, ja que tant l'obra guanyadora com la de Joaquín Bernat s'aproximaven molt a la idea principal del concurs, que era proporcionar als cineastes amateurs lleidatans un guió que els permetés filmar amb facilitat. També es va concedir una menció honorífica, tot i que fora de concurs, al guió del Sr. J. M. Trepat, *Eucaristia*, que posteriorment s'editaria en format de felicitació nadalenca amb il·lustracions del Sr. Roig Nadal (Fig. 3)²³.

Amb motiu dels accésits concedits als Srs. Bernat i Trepat, el diari *La Mañana* va publicar l'entrevista a la qual anteriorment feiem referència²⁴. D'aquesta entrevista, podem extreure una sèrie de dades que ens permeten aproximar-nos al criteri de Bernat pel que fa a la seva producció. Així doncs, Bernat afirma que es considera "un puro cineasta amateur". A més, qualifica els seus films de documentals²⁵ i precisa que, per ell, el guió és allò més difícil. També se'ns diu que va presentar set guions al concurs. En aquesta entrevista queda perfectament palesa la seva rigorositat i la seva creença en la tasca prèvia de preconcebre un esquema abans d'efectuar la filmació, rebutjant la inspiració momentània. Tanmateix, Bernat afirma que allò que més l'atrau del cinema és el muntatge, i això es corrobora amb moltes de les filmacions que integren el seu fons. Un

Fig. 4: programa anunciador del premi Pubilla de Bronze, atorgat durant la festa major de maig del 1959. Il·lustració de Lluís Trepà.

altre dels aspectes a destacar d'aquesta entrevista és el fet que es digui que els guions premiats es filmaran amb el finançament dels socis de l'agrupació. Finalment, cal comentar que l'única informació que ens apareix a l'entorn del guió pel qual va rebre un accèssit el Sr. Bernat és la participació de cinc actors.

Un segon certamen organitzat des de l'agrupació, tot i que amb la col·laboració de la Comisión de Ferias y Fiestas de l'Ajuntament, fou la creació al desembre del 1958 del premi Pubilla de Bronze en què es va elegir com a tema a desenvolupar cinematogràficament qualsevol que versés sobre la ciutat²⁶ (Fig. 4). Es van presentar quatre cintes, més una cinquena fora de concurs, i el jurat estava constituït per Joan Llorens, Francisco Porta, Joan Baró i Josep Barberà, amb Juan José Curia com a president²⁷. L'entrega de premis s'efectuaria durant la festa major del 1959 (Fig. 5), i va resultar guanyador el Sr. Josep Sarrate Forga, amb el film *Fiesta Mayor de 1958*²⁸.

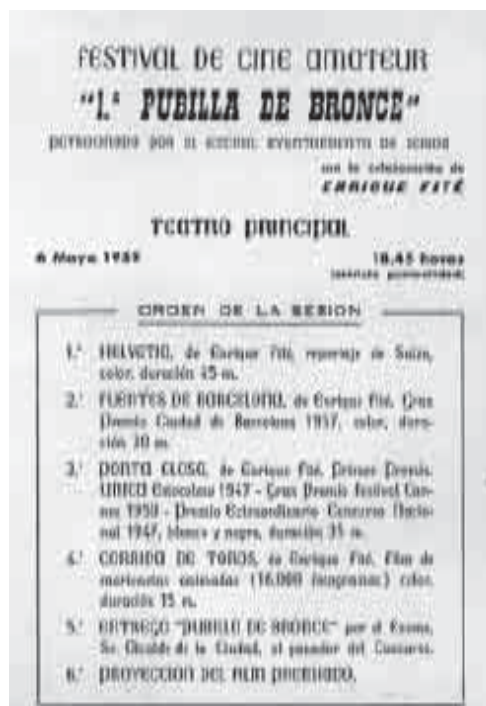
Finalment, i després d'aquest llarg recorregut per una part de la història del cinema amateur a Lleida personificada en l'ACA i en la figura del Sr. Bernat, se'ns presenten com a necessàries una sèrie de reflexions finals. En primer lloc, i com ja posaren de manifest Bosch i Machetti, se'ns albira la necessitat d'abordar sistemàticament la producció cinematogràfica amateur de les terres de Lleida a partir d'estudis prou contrastats en l'àmbit científic²⁹. En el tema que a nosaltres ens ocupa, és evident que solament n'hem esbossat una primera aproximació, en la qual som conscients que resten per acabar de definir molts aspectes, entre ells, el veritable paper que l'ACA va jugar dins el context sociocultural lleidatà dels anys cinquanta, en què des-

taquen, per exemple, els vincles establerts amb el Cercle de Belles Arts, i a la vegada, la importància de l'associació dins el context amateur català, i per extensió, nacional. És evident que les relacions que la nostra agrupació manteni amb altres de catalanes, com la Secció de Cinema Amateur del Centre Excursionista de Catalunya a Barcelona, o els mateixos contactes que amateurs lleidatans com Joan Baró i José Sarrate Forga, premiats en concursos d'àmbit nacional, van mantenir amb amateurs de la resta de l'Estat, són elements a tenir en compte en pròximes valoracions globals. El mateix podem dir d'aquells cineastes vinculats a la nostra associació que arribaren a tenir una determinada projecció internacional, com és el cas de Ton Sirera, o fins i tot el d'aquells que manteniren alguna relació amb el món comercial, com Claudi Gómez Grau. Tots ells es converteixen en aspectes que ens fan pensar en una xarxa d'interrelacions que convé valorar i analitzar en la seva justa mesura.

Evidentment, per engegar un procés d'aquesta magnitud és obligada una implicació total de les institucions que no només abasti la investigació estrictament dita, sinó també la recuperació física d'un patrimoni que està exposat a una més que segura desaparició. Sense el suport d'aquestes institucions, la tasca que aquí reivindicuem esdevé inabastable i difícil de dur-se a terme. Centrant-nos en el cas dels materials cinematogràfics pròpiament dits, els films, i tenint en compte la seva escassa perdurabilitat, si no s'organitza de manera urgent una campanya amb solució de continuïtat que garanteixi la recuperació i conservació d'aquest patrimoni, que és de tothom, qui sap si d'aquí a pocs anys ens lamentarem d'unes pèrdues que seran totalment irreparables.

Fig. 5: Festival "Pubilla de Bronce". Programa del dia de l'entrega del premi. Maig de 1959.

*El present estudi va ser realitzat en el marc de l'assignatura tècniques d'investigació per a la història del cinema i altres mitjans audiovisuals, curs 1998-1999, impartida a la Universitat de Lleida pel professor Sandro Machetti Sánchez, a qui n'agraïm la direcció. Tanmateix, volem expressar el nostre més sincer agraïment al Sr. Oriol Bosch Bausà, en relació amb diverses tasques paral·leles al present treball, fonamentals per al seu desenvolupament. Al Sr. Roig Nadal devem la cessió dels materials gràfics que publiquem, i finalment, a la família Bernat-Monje el seu suport incondicional i la confiança dipositada en el nostre projecte.

¹ Per a un estat de la qüestió sobre el cinema amateur lleidatà, vegeu BOSCH BAUSÀ, Oriol i MACHETTI SÁNCHEZ, Sandro: *El cinema amateur a Lleida: una reflexió revalorativa*, a *Cinema Rescat*, núm. 7, 1999, p. 19-23.

² Tot i que aquesta pel·lícula va ser realitzada per F. Tomás Fort.

³ Hem de tenir present que el tema de la recuperació de patrimoni filmic a la nostra ciutat és una tasca relativament jove, i amb molt camí encara per recórrer. L'any 1997, l'Ajuntament de Lleida i el Departament d'Història de l'Art i Història Social de la UdL, juntament amb altres institucions lleidatanes, van organitzar les *Jornades sobre la recuperació de patrimoni filmic de la ciutat de Lleida*, una fita que va sorgir com a culminació d'un projecte de col·laboració entre ambdues institucions, i que tenia com a objectiu recuperar, estudiar i conservar fons filmics locals. Actualment, aquest projecte es troba aturat.

⁴ Així ho van posar de manifest BOSCH BAUSÀ, Oriol i MACHETTI SÁNCHEZ, Sandro, op. cit., p. 19-23.

⁵ Tot i que fent referència al seu vessant com a fotògrafs, sobre aquests dos autors vegeu Ton Sirera, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 2000 i ROS FONTANA, Igansi i ABELLA PONS, Jordi: *Rialp, 1942. Fotografies de Claudi Gómez Grau*, Tremp, Garsineu Edicions, 2000.

⁶ TORRELLA, José: *Crónica y Análisis del Cine Amateur Español*, Madrid, Ed. Rialp, 1965, p. 161, citat per BOSCH BAUSÀ, Oriol i MACHETTI SÁNCHEZ, Sandro, op. cit., p. 19-23.

⁷ Per a una primera aproximació a la figura del Sr. Bernat vegeu NAVASA AGUILÓ, Óscar i VELASCO GONZÁLEZ, Alberto: "Els ulls de la memòria: el fons filmic Joaquim Bernat", a *Ressò de Ponent*, núm. 181, 2000, p. 4-6.

⁸ *La Mañana*, 21 de març del 1956, p. 8.

⁹ Entre d'altres concursos o certàmens, paral·lelament al concurs de guions cinematogràfics, la secció fotogràfica de l'agrupació va organitzar un concurs de fotografia que comportà una exposició dels treballs presentats. Aquesta fou inaugurada el 17 de març del 1956 a la planta baixa de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, romandria oberta fins al dia 25 del mateix mes (*La Mañana*, 17 de març del 1956; *La Mañana*, 23 de març del 1956; *La Mañana*, 27 de març del 1956, p. 3).

¹⁰ Una primera sessió es va dur a terme el 8 de febrer de 1956 (*La Mañana*,

9 de febrer de 1956, p. 3), i una segona, al Cercle de Belles Arts, el 2 de març del mateix any (*La Mañana*, 1 de març de 1956, p. 3 i *La Mañana*, 2 de març de 1956, p. 2 i p. 8 per a una entrevista a Mejón). Vegeu també *Ciudad: cuadernos de divulgación cultural leridana*, vol. VIII, Cuadern II, 1956, p. 30 i *Labor*, núm. 119, 25 de febrer de 1956, p. 14.

¹¹ *Labor*, núm. 175, 23 de març del 1957, p. 6; *La Mañana*, 26 de març de 1957.

¹² *La Mañana*, 31 de març del 1957, p. 5.

¹³ *La Mañana*, 28 d'abril del 1957, p. 6.

¹⁴ *La Mañana*, 12 d'abril del 1958, p. 4.

¹⁵ *La Mañana*, 3 maig del 1958, p. 3.

¹⁶ *La Mañana*, 11 maig del 1958, p. 9.

¹⁷ *La Mañana*, 30 de setembre del 1959, p. 8.

¹⁸ *Labor*, núm. 154, 1956, p. 14; *Labor*, núm. 156, 1956, p. 13; *Labor*, núm. 204, 1957, p. 20; *Ciudad: cuadernos de divulgación cultural leridana*, vol. VIII, Cuadern XI, 1956, p. 184.

¹⁹ *Ciudad: cuadernos de divulgación cultural leridana*, maig del 1956, p. C (selecció de films premiats en els concursos nacionals de cinema amateur); *Labor*, núm. 217, gener del 1959, p. 20 (sobre els amateurs tarragonins Francisco Font i Carlos Puig); *La Mañana*, 26 de gener del 1957, p. 4 i *La Mañana*, 29 de gener del 1957, p. 3 i 12 (sessió dedicada al barceloní Joan Olivé Bague i a la seva esposa, Emilia Martínez Tomás).

²⁰ *La Mañana*, 25 de maig del 1957, p. 3; *La Mañana*, 28 de maig del 1957, p. 3.

²¹ *La Mañana*, 29 d'abril del 1958, p. 3.

²² *La Mañana*, 13 de gener del 1956, p. 3 i *La Mañana*, 17 de febrer del 1956, p. 3 (cinema canadenc); *La Mañana*, 25 de gener de 1956, p. 4 (documentals anglesos).

²³ *Labor*, núm. 114, 1956, p. 10; *Labor*, núm. 119, 1956, p. 14; *Labor*, núm. 122, 1956, pp. 2 i 13-14; *Labor*, núm. 123, 1956, p. 12-13; *Labor*, núm. 128, 1956, p. 13; *La Mañana*, 14 de març del 1956, p. 2; *La Mañana*, 20 de març del 1956, p. 3; *Ciudad: cuadernos de divulgación cultural leridana*, vol. VIII, Cuadern III, 1956, p. 47.

²⁴ Vid. supra.

²⁵ Seguint les mateixes manifestacions de Bernat, i partint de la classificació que Bosch i Machetti establiren per als amateurs lleidatans (BOSCH BAUSÀ, Oriol i MACHETTI SÁNCHEZ, Sandro, op. cit., p. 19-23), el tarannà dels films del nostre protagonista ens porta a incloure'l dins el grup d'aquells cineastes afins al gènere documental.

²⁶ *Labor*, núm. 216, desembre del 1958, p. 3.

²⁷ *Labor*, núm. 219, març del 1959, p. 15.

²⁸ *Acento*, 16 de febrer del 1959, núm. 48, p. 2; *Labor*, núm. 220, abril del 1959, p. 10; *La Mañana*, 6 de maig del 1959, p. 3; *La Mañana*, 7 de maig del 1959, p. 12.

²⁹ BOSCH BAUSÀ, Oriol i MACHETTI SÁNCHEZ, Sandro, op. cit., p. 19-23.